

פני הארץ

ספרו של אחד המומחים הבולטים לעולם החי המקומי משקף את העתיד הרעוע של הטבע

לעקוב

צפירי רינת

21 בינואר 2026

בשגרת הפיתוח והבנייה שישראל מצויה בה מאז הקמתה ראוי לעצור מדי פעם ולבחון, מתוך השוואה למצב בעבר, מה נשאר מהטבע המקומי ואיך אפשר לשמור עליו גם בעתיד. לשם כך יש צורך בידע ובמומחיות של חוקרים כמו יורם יום טוב, פרופסור אמריטוס לזואולוגיה באוניברסיטת תל אביב, העוסק כבר 60 שנה במחקר ובפעילות ציבורית לשמירת הטבע.

באחרונה יצא לאור בידי דן פרי ומוזיאון הטבע על שם שטיינהרדט באוניברסיטת תל אביב ספרו של יום טוב "חיית השדה ועוף השמים", שבו הוא מתאר את פעילותו המחקרית והציבורית. הספר, המופץ על ידי הוצאת מאגנס, כולל תיאור מפורט ואישי מאוד על המחקרים הרבים שעסק בהם, ובהם חקר הרגלי הרבייה והקינון של ציפורי שיר והבנת התנאים הגורמים לשינויים בגודל הגוף של בעלי חיים. חלק חשוב בספר עוסק במצב הטבע בישראל, באיומים הנשקפים בו לעולם החי והצומח והשינויים שעבר במשך השנים.

הספר הוא תזכורת לחשיבות של מעורבות מדענים בשמירת הטבע. יום טוב נמנה עם קבוצת חוקרים מכמה מוסדות אקדמיים, שלא

הסתפקו במחקר חסר מעורבות רגשית. חוקרים אלה גם התגייסו להגנה על הטבע שהם חוקרים, מושא אהבתם. הבולט שבהם — יום טוב מזכיר אותו בהרחבה — הוא המורה שלו מאוניברסיטת תל אביב, פרופ' היינריך מנדלסון, שהיה מהאבות המייסדים של התנועה לשמירת הטבע.

יום טוב היה שותף גם בכתיבת כמה ספרים על שמירת הטבע המיועדים לקהל הרחב. כמה מהמחקרים שהיה מעורב בהם עסקו בהכרת ההיסטוריה של הטבע המקומי. על פיהם, מצב הטבע כיום מעורר דאגה ונובע מההשפעה המצטברת של הפעילות האנושית. כפי שמצוין בספר, האוכלוסייה האנושית בין הים לירדן גדלה מפחות ממיליון נפש בתחילת המאה שעברה ליותר מ-15 מיליון היום. התוצאה היא הרס נרחב של בתי-גידול טבעיים, ציד והרעלות בהיקף משמעותי, זיהום של נחלים וחדירת מינים פולשים, המשנים באופן חד את הרכב מיני הצומח והחי וגם את הנוף.

הספר של יום טוב, המתאר מחקרים שעסק בהם ואת פעילותו הציבורית, הוא תזכורת לחשיבות של מעורבות מדענים בשמירת הטבע

רק פעילות נמרצת ונחושה להגנה על הטבע, שהצטרפו אליה חלק ממוסדות התכנון, הביאה להקמת שמורות טבע וגנים לאומיים ולצמצום בהיקף הזיהום, ההרעלות והצייד. כיום יש שיתוף פעולה בין ארגונים לשמירת הטבע וחקלאים המבינים את החשיבות של שימור שטחים פתוחים, יש תשתית של חקיקה להגנת הטבע ומעורבות גוברת של החברה האזרחית בהגנה על הסביבה.

יום טוב מציין, כי למרות העובדה שרוב המערכות האקולוגיות עברו שינוי קיצוני, אפשר עדיין לראות את רוב מיני חיות הבר בשטחים הפתוחים שמחוץ לשמורות. צמצום השטחים הפתוחים בעקבות פעולות פיתוח יהפוך את שמורות הטבע למקומות המקלט היחידים לחיות הבר. בניית יישובים חדשים והוספת שכונות עירוניות על חשבון שטחים פתוחים נמשכות במלוא הקצב, ולכן הסיכוי של חיות הבר להמשיך להתקיים הולך ומצטמצם. דוגמה בולטת היא שטחי חולות החוף, שנותרו מהם שרידים מעטים, וגם הם תחת איום של בנייה. גידול האוכלוסייה הגבוה מוסיף ללחצי הבנייה והפיתוח בכל המדינה.

גם מצב שמורות הטבע רחוק מלהיות מעודד. השטח של כשני־שלישים מהן קטן מקילומטר רבוע אחד. בלא אזורי חיץ של שטחים פתוחים מסביבן הן חשופות לאיומים מהסביבה. גם שמורות גדולות נמצאות בסיכון. יום טוב מציין את שמורת הר מירון, הגדולה ביותר

בגליל – שלישי ממנה מעובד בידי חקלאים או נמצא במתקנים צבאיים. אם מוסיפים לכך את חוסר המשילות באזורים רבים – מצב שאינו מונע ציד בלתי חוקי, השלכת פסולת בשטחים פתוחים ותנועה פראית של רכבי שטח – העתיד נראה מדאיג עוד יותר.

יש עוד גורמים המסבכים את מצב הסביבה. משבר האקלים צפוי לפגוע במקורות המים ובמערכות האקולוגיות היבשתיות, והמציאות הגיאופוליטית מונעת שיתוף פעולה בין ישראלים לפלסטינים בשימור המשאבים הטבעיים בין הירדן לים. יום טוב מזהיר, כי אם יימשכו המגמות הקיימות, מגוון חיות הבר בישראל יצטמצם מאוד וייפגע הייחוד האקולוגי שאיפיין את ישראל.

בישראל יש כיום סתירות ההולכות ומחריפות בין מגמות כמו תוכניות נרחבות לשיקום שטחים פתוחים שנפגעו והרחבת שטחי שמורות הטבע, לבין תוכניות בנייה חדשות וזיהום מתפשט. בנוסף יש ניסיונות להפוך שטחים טבעיים לחקלאיים כדי לספק עוד מזון לציבור. יום טוב מסיים את ספרו בתקווה, כי שומרי הטבע יגברו על מי שרוצים לפתח ולבנות על חשבון הטבע. כדי שזה יקרה יידרשו שינויים חברתיים, דמוגרפיים ופוליטיים, ובהם צמצום קצב גידול האוכלוסייה, שיפור המשילות, שמירה על שוויון זכויות והפסקת הסכסוך הלאומי האלים. שינויים אלה נראים כיום רחוקים וקשים להשגה.

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר |
רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ